

3 KRONIKA²⁰²¹ 69

IZ ZGODOVINE ŠOŠTANJA



69
2021

KRONIKA

kronika.zzds.si/kronika



Iz zgodovine Šoštanja

Uredil Miha Preinfalk



IZDAJA ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

<https://zzds.si>

Kronika 2021, letnik 69, številka 3 – Iz zgodovine Šoštanja

Odgovorni urednik/ Managing editor:

dr. Miha Preinfalk (Ljubljana)

Tehnična urednica/ Technical editor:

mag. Barbara Šterbenc Svetina (Ljubljana)

Uredniški odbor/ Editorial board:

mag. Sonja Anžič-Kemper (Pforzheim, Nemčija), dr. Aleš Gabrič (Ljubljana),
dr. Stane Granda (Ljubljana), dr. Eva Holz (Ljubljana), dr. Katarina Keber (Ljubljana),
dr. Miha Kosi (Ljubljana), dr. Harald Krahwinkler (Celovec), Irena Lačen Benedičič (Jesenice),
dr. Tomaž Lazar (Ljubljana), dr. Hrvoje Petrić (Zagreb), dr. Vlasta Stavbar (Maribor),
dr. Imre Szilágy (Budimpešta) in dr. Nadja Terčon (Piran)

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.

© Kronika

Redakcija te številke je bila zaključena:

25. oktobra 2021

Naslednja številka izide/ Next issue:

februar/ February 2022

Prevodi povzetkov/ Translations of Summaries:

Manca Gašperšič - angleščina (English)

Lektoriranje/ Language Editor:

Rok Janežič

UDK/ UDC:

Breda Pajsar

Uredništvo in uprava/ Address of the editorial board:

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU / Milko Kos Historical Institute at ZRC SAZU
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

Letna naročnina/ Annual subscription:

za posameznike/ Individuals 25,00 EUR

za študente in upokojene/ Students and Pensioners 18,00 EUR

za ustanove/ Institutions 30,00 EUR

Cena te številke v prosti prodaji je/ Single issue 20,00 EUR

Izdajatelj/ Publisher:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije

Aškerčeva cesta 2

SI-1000 Ljubljana

Transakcijski račun/ Bank Account:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije 02010-0012083935

Sofinancirajo/ Financially supported by:

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije/ Slovenian Research Agency

ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa/ ZRC SAZU, Milko Kos Historical Institute

Izid te številke je finančno podprla tudi Občina Šoštanj



OBČINA ŠOŠTANJ

Računalniški prelom/ Typesetting:

Medit d.o.o.

Tisk/ Printed by:

Fotolito Dolenc d.o.o.

Naklada/ Print run:

500 izvodov/ copies

Revija Kronika je vključena v podatkovno bazo/ Kronika is indexed in:

Scopus; Historical Abstracts, ABC-CLIO; MLA International Bibliography; PubMed; ERIH Plus; Bibliography of the History of Art.

Na naslovni strani/ Front cover: Prapor trga Šoštanj iz leta 1791 / Banner of the market town of Šoštanj from 1791 (Universalmuseum Joanneum, inv. št. / Inv. Nr. 951)

Na zadnji strani/ Back cover: Neorenesančni okras na Kajuhovem domu (nekdanji hotel Avstrija) v Šoštanju / Neo-Renaissance decoration on the façade of the »Kajuhov dom« (former Hotel Austria) in Šoštanj (foto / Photo: Barbara Žabota)

ISSN 0023-4923 (tiskana izdaja)

ISSN 2670-6865 (spletna izdaja)

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4Šoštanj)(082)

IZ zgodovine Šoštanja / uredil Miha Preinfalk ; [prevodi povzetkov Manca Gašperšič - angleščina]. -
Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2021. - (Kronika, ISSN 0023-4923 ; letn. 69, št. 3)

ISBN 978-961-6777-28-5
COBISS.SI-ID 82590467



KAZALO

Miha Preinfalk:	Šoštanj – na poti iskanja nekdanje veljave.....	407
	Šoštanj: On the path of retracing its former standing	409



Razprave

Tone Ravnikar:	Trg Šoštanj v srednjem veku	411
Boris Golec:	Šoštanj v stoletjih trške avtonomije.....	425
Boris Golec:	Trg Šoštanj po prvem ljudskem štetju leta 1754.....	473
Igor Sapač:	Gradova Žamberk in Forhtenek. Arhitekturnozgodovinski oris	493
Igor Sapač:	Grad in dvorca v Šoštanju. Arhitekturnozgodovinski oris	533
Miha Preinfalk:	Rodbina Del-Negro. Genealoška skica šoštanjskih graščakov	619
Rok Poles:	S praporom in partizano skozi luknjo pri vretenu. Prostorske in obredne značilnosti obhoda pomirja trga Šoštanj.....	639
Lilijana Urlep:	Kako je trg Šoštanj v obdobju jožefinskih cerkvenih reform skoraj dobil samostojno župnijo. Izsek iz cerkvenoupravne zgodovine trga Šoštanj	673
Aleksander Žižek:	Med hudodelci Deželjskega sodišča Šoštanj.....	687
Aleksandra Gačič:	Odšli so iz Šoštanja, a nikoli pozabili nanj – Josip, Mihael in Bogumil Vošnjak.....	703
Franc Rozman, Miha Šimac:	<i>Vse doseže, kar mu drago:</i> Johann baron Samonigg (1839–1915)	717
David Vidmar Čeru:	»Živel najmlajše mesto štajerskega zaledja!« Administrativni povzdig Šoštanja iz trga v mesto maja 1911	739
Miran Aplinc:	Šoštanj in Šaleška dolina v popisih prebivalstva od druge polovice 19. stoletja do druge svetovne vojne.....	757
Miha Šimac:	<i>Pozdravi iz Šoštanja:</i> od časopisnihotic do zaporniških aktov (1890–1918)	773
Špela Poles:	Poldrugi vagon kanditov in slaščic na mesec. O Rajšterjevi tovarni čokolade, bonbonov in slaščic v Šoštanju	785
Bogdana Marinac:	Dušan Mayer, kapitan dolge plovbe iz Šoštanja, in življenje pomorščakov v njegovem času	797
Klemen Kocjančič:	»Hitlerjansko gnezdo«: iz zgodovine Šoštanja med drugo svetovno vojno	823
Danilo Čebul:	Živeti v Šoštanju – mestu luči in visokih dimnikov	843
Bogdan Kolar:	Lokovičan Ivan Kešpret – fotograf in učitelj v Indiji	865

Milana Klemen, Urška Todosovska-Šmajdek:

Vila Mayer, vila Široko in dvorec Gutenbüchel
s parkom – konservatorski oris stavbne in
vrtnoarhitekturne dediščine875

Luka Bogovčič:

Ponovno odkrite lepote in skrivnosti Vile Mayer.
Konservatorsko-restavratorski posegi v Vili Mayer897

**Matija Zorn, Mateja Breg Valjavec,
Daniela Ribeiro:**

Preoblikovanje pokrajine zaradi pridobivanja
lignita – na primeru Šoštanja in okolice.....915



Gradivo

Domoznanska dejavnost Knjižnice Velenje
(*Andreja Ažber*)929



Po razstavah

Muzej usnjarstva na Slovenskem (MUS)
(*Miran Aplinc*)935

Vila Mayer (*Špela Poles*).....941

1.03 Kratki znanstveni prispevek

UDK 664.68(497.4Šoštanj)"1912/1924"

Prejeto: 17. 9. 2021



Špela Poles

univ. dipl. pravica, Občina Šoštanj, Trg svobode 12, SI-3325 Šoštanj
E-pošta: spela.poles@sostanj.si

Poldrugi vagon kanditov in slaščic na mesec

O Rajšterjevi tovarni čokolade, bonbonov in slaščic v Šoštanju

IZVLEČEK

V dvajsetih letih 20. stoletja je bila v Šoštanju tovarna čokolade, bonbonov in slaščic. Ustanovil in vodil jo je Josip Rajšter. S slaščičarsko dejavnostjo se je ukvarjal od leta 1912, leta 1919 pa je v Šoštanju uradno ustanovil tovarno, posodabljal in širil proizvodnjo ter povečeval število zaposlenih in prodajo. Uspešna zgodba v Šoštanju se je končala presenetljivo in dokaj hitro, leta 1924, ko je v register vpisana uvedba »poravnalnega postopanja.« Kmalu zatem je družina Josipa Rajšterja zapustila Šoštanj in s proizvodnjo slaščic sprva nadaljevala v Celju, nato v Trbovljah in Kočevju. S svojo dejavnostjo je bila med začetniki bogate tradicije slaščičarstva v Šoštanju.

KLJUČNE BESEDE

Šoštanj, Rajšter, tovarna čokolade, bonbonov in slaščic

ABSTRACT

*A WAGON-AND-A-HALF MONTHLY LOAD OF HARD CANDY AND CONFECTIONS.
REFLECTIONS ON RAJŠTER'S CHOCOLATE, CANDY,
AND CONFECTIONS FACTORY IN ŠOŠTANJ*

In the 1920s, Šoštanj boasted a chocolate, candy, and confections factory founded and led by Josip Rajšter. Having engaged in confectionery industry since 1912, Rajšter officially established the factory in 1919; he continuously modernized it and expanded its production, employed a growing number of workers, and increased the sales. The story of success came to a surprising and relatively sudden end with the registration of debt settlement proceedings in 1924. Josip Rajšter and his family left Šoštanj in 1925, after they had established themselves as one of the pioneers of the town's rich confectionery tradition.

KEY WORDS

Šoštanj, Rajšter, chocolate, candy, and confections factory


TVORNICNA ČOKOLADE, BONBONOV IN SLAŠČIC


IOSIP RAJŠTER, ŠOŠTANJ-CELJE



ČERKOVNI RAČUN PRI KR. POŠT. ČEK.
URADU V LJUBLJANI ŠTEV. 11.277



ŽIRO-KONTO PRI IADRANSKI BANKI
PODRUŽNICA CELJE

Knjiga zaloga: *11. 518*

Šped. knjiga: *11. 518*

Šoštanj, dne *4. E.* 192 *8.*

(Slovenija)

Račun

PARA **20**

KRAJEVINA
SRBA, HRVATA
I SLOVENACA

Š. n. *Gospod J. Vodenik*

Petrovec

Vedel Vašega cenj, naročila z dne *1. E. 22* *po g. Rajšter* smo Vam poslali dne *4. E. 22* po *prejemcu tovarno* na Vaš račun in nevarnost nižje navedeno blago ter nam blagovolite znesek računa po *Šmar 501/25* *prejeto blago*

Št.	kg	Merilo
<i>252</i>		<i>Pladitor portiamil</i>
<i>1</i>		<i>Dora</i>
		<i>pačij št. 3017</i>

Pila in soli se v šlozajo.

Cena	Številka
<i>19-</i>	<i>48450</i>
	<i>750</i>
	<i>710</i>
	<i>141</i>
<i>Šmar</i>	<i>501/25</i>
	<i>K 2095,00</i>

Vknjiženo *12. 65*

Jožip Rajšter, Šoštanj
Graficstvo Škarj, Hrastov in Slovenec.

12005.- *Prejemnica,*
501. 4. 25

za 1000 *501. 4. 25*

knjižno *petlobočeno*

12575

Obrotno hranilno in posojilno društvo
v Šoštanju, r. z. z. o. p.
Šoštanj

12. 65 *po prejemu blaga.*

12. 65 *po prejemu blaga.*

Račun Tvornice čokolade, bonbonov in slaščic iz leta 1922 (izvirnik hrani Zvone A. Čebul).

Dopis iz leta 1923 na umetelno dekoriranem dopisnem papirju v dvobarvnem tisku in z žigom podjetja – izrez (izvirnik hrani Zvone A. Čebul).

Šoštanj – v začetku 20. stoletja največji in gospodarsko najrazvitejši kraj v Šaleški dolini¹ – je leta 1911 pridobil status mesta. Skoraj pozabljeno pa je, da je bila v tem mladem mestu v začetku dvajsetih let 20. stoletja uspešna tovarna čokolade, bonbonov in slaščic. Ustanovil in vodil jo je Josip Rajšter. Šoštanjski zbiratelj starin Zvone A. Čebul v zasebni zbirki hrani nekaj izvirnih listin nekdanje tovarne, ki so bile povod za začetek iskanja podatkov in pripravo tega

prispevka, ki naj vzpodbudi nadaljnje raziskovanje teme.²

V registru Okrožnega trgovskega sodišča v Celju³ je pod zaporedno št. 34 z dnem 31. 10. 1919 vpisana *Tvornica⁴ čokolade, bonbonov in slaštic* tovarnarja Josipa Rajšterja iz Šoštanja. Istega dne je bila Ivanu Bonči podeljena prokura, ki je bila 31. marca 1920

¹ Šoštanj v zahodnem delu Šaleške doline je bil nekdanj upravno, gospodarsko in družbeno središče Šaleške doline. *Ilustirani Slovenec*, tedenska priloga *Slovenca*, je na naslovnici ene od številčk leta 1931 Šoštanj predstavil kot »metropolo Šaleške doline« (*Ilustirani Slovenec*, 1931, št. 43, naslovnica in str. 343–346. »Naša slovenska mesta: Šoštanj«).

² Poles, O tovarni čokolade, str. 10, 11.

3 SI ZAC 610 Okrožno trgovsko sodišče Celje, register A II, zap. št. 34. Javna objava vpisa v register za posamezne firme je bila v Uradnem listu deželne vlade za Slovenijo, št. 176, 12. 12. 1919, str. 655.

⁴ Po SSKJ je tvornica zastarel izraz za tovarno (str. 1438), kanditi pa so trdi polnjeni ali nepolnjeni bonboni (str. 380), za razliko od karamelnih, mehkih gumij ali žele bonbonov idr.

preklicana.⁵ Sledi vpis sklepa o »uvedbi poravnalnega postopanja« z dne 5. 4. 1924.⁶ Z zadnjim vpisom v registru je 27. 7. 1947 evidentiran izbris »vsled opustitve obrata«.

Tovarna z uradnim imenom *Josip Rajšter, Tvorница čokolade, bonbonov in slaščic, Šoštanj* je omenjena v knjigi *Industrija Slovenije*,⁷ izdani leta 1922: šoštanjska tovarna je navedena kot ena od petih⁸ v kategoriji proizvodnje slaščic in likerjev na Slovenskem. Kot letnica ustanovitve je tu navedeno leto 1912, s tovarniško proizvodnjo pa so začeli leta 1919.⁹ Zapisano je še, da je podjetje pred prvo svetovno vojno zaposlovalo 36 delavcev, lahko pa bi jih zaposlilo tudi do 100. Mesečno je leta 1922 proizvedlo okoli poldrugi vagon bonbonov, kolačev, biskvitov itd.¹⁰ Leta 1922 Rajšterjevo tovarno najdemo med razstavljalci na ljubljanskem velikem sejmu.¹¹

V *Seznamu industrijskih in večjih obrtnih podjetij v okraju Trgovske in obrtniške zbornice v Ljubljani* je za leto 1922 Rajšterjeva tovarna navedena kot ena od treh tovarn čokolade¹² in eden od treh proizvajalcev bonbonov¹³ na območju pod pristojnostjo ljubljanske zbornice. V *Dopolnilih* tega seznama iz leta 1923 je zabeležena med šestimi proizvajalci finega peciva oziroma keksov.¹⁴ V seznamu industrijskih in večjih obrtnih podjetij za leto 1925 ni več omenjena.¹⁵

Tvornica kandi-
tov in slaščičarskih izdelkov, pro-
daja likerjev in žganih pijač v steklenicah
Schumi Josipina nasl. D. & E. Hribar v Ljub-
ljani, Ljubljana.*
Rajšter Josip, tvornica čokolade, bonbonov in sla-
ščic, Šoštanj.*

Dva od treh proizvajalcev bonbonov na Seznamu industrijskih in večjih obrtnih podjetij iz leta 1922.¹⁶ Šoštanjska tovarna je takrat konkurirala najpomembnejšemu in najprepoznavnejšemu proizvajalcu v tej stroki, skupini podjetij na čelu z Jos. Šumi, nasl. D. in E. Hribar, tovarni bombonov in peciva Ljubljana.¹⁷ – Šumi bonboni (blagovna znamka družbe Žito, d. o. o.),¹⁸ ki jih lahko kupimo še danes, nosijo ime družbe, ustanovljene leta 1876, in nadaljujejo 145-letno tradicijo, medtem ko se Rajšterjeve tovarne ali njegovih slaščic niti najstarejši Šoštanjčani ne spomnijo.

Tovarno v Šoštanju omeni tudi izjemno jednat opis Šoštanja v Badjurovem vodiču po jugoslovanskih Alpah za leti 1922/23. Tovarna je takrat prosperirala – glede na njeno omembo na drugem mestu, takoj za usnjarno. Omenjeni so še kemična tovarna, parne žage in strojno mizarstvo, čevljarstvo ter lesna trgovina.¹⁹

Ustanovitelj tovarne je bil Josip Rajšter. Nekaj podatkov o njem in tovarni je nanizanih v knjigi *Spomini na preteklo dobo*: Josip (Pepi) Rajšter je bil sin Antonije in Franca Rajšterja, priznanega šoštanjskega domoljuba, podjetnika, narodnozavednega župana in častnega meščana mesta Šoštanj. Rodil se je leta 1887. Ko je kot dveleten otrok prebolel škrlatinko, so opazili, da slabo sliši.²⁰ S sedmimi leti so ga poslali na šolanje v Gorico, kjer je bila takrat edina slovenska gluho-nemnica oziroma prvi slovenski zavod za gluho-neme.²¹

Po končani osnovni šoli je Josip nadaljeval šolanje v avstrijskem Gradcu, v tamkajšnji gluho-nemnici, kjer se je odlično naučil še nemškega jezika.²² Kljub nadarjenosti za likovno umetnost se je po priporočilu svojega učitelja Armiča usmeril v praktičen poklic;²³ starši so ga poslali na izpopolnjevanje v takrat slovečo slaščičarno Petriček²⁴ v Celju, kjer se je v nekaj letih

⁵ Javna objava preklica prokure v Uradnem listu deželne vlade za Slovenijo, št. 53, 3. 5. 1920, str. 240.

⁶ Konec poravnalnega postopanja je bil javno objavljen 22. 11. 1924 v Uradnem listu Narodne vlade SHS, št. 107, str. 664.

⁷ Lakatoš, *Industrija Slovenije*, str. 108.

⁸ Poleg šoštanjske tovarne so se s proizvodnjo slaščic v večjem obsegu ukvarjali še Tovarna čokolade in likerjev o. o. Trapistov v Rajhenburgu (Brestanica), Tovarna kandi-
tov in slaščic I. Schumi, nasl. D. in E. Hribar v Ljubljani, F. Šibenik, ki je v Ljubljani proizvajal »Adria« produkte, ter Pinter in Weber, tovarna kandi-
tov in slaščic v Zagradu pri Celju (prav tam, str. 108, 109).

⁹ Leta 1919 je tovarna v dnevnem časopisju objavljala številne oglase za svoje proizvode, zaposlitve, najem lokala ipd. (prim. dnevnik *Jugoslavija, Slovenec, Slovenski narod*), in sicer še pred uradnim vpisom v register. Nekaj oglasov je objavljenih že januarja 1918 (prim. *Slovenec* in *Slovenski narod*).

¹⁰ Lakatoš, *Industrija Slovenije*, str. 108.

¹¹ *Oficijelni katalog*, str. 78, 121, 122. Dostopno na: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-YBCR0WXE/28ca5fd5-f508-46a0-a8df-af5abbdcc12d/PDF> (27. 9. 2021).

¹² Poleg Tovarne čokolade in likerjev v Rajhenburgu ob Savi in Zavratnik Adolfa, tovarne čokolade v Lescah na Gorenjskem. Šoštanjska in Rajhenburška sta bili protokolirani (*Seznam*, 1922, str. 9).

¹³ Poleg Pinter in Weber, izdelovanje slaščic v Zagradu pri Celju, ter Tvornice kandi-
tov in slaščičarskih izdelkov, prodaja likerjev in žganih pijač v steklenicah, Schumi Josipina, nasl. D. in E. Hribar v Ljubljani (*Seznam*, 1922, str. 17 in 18). Vse tri tovarne bonbonov so bile protokolirane.

¹⁴ Poleg Kralja Vekoslava iz Beltincev, Tepine Franca iz Stražišča pri Kranju ter treh iz Maribora: Pelikana Johanna, Robausa Karla ter Strausgilt deda in druga, prve slovenske parne pekarnice. Vsi razen zadnjih dveh so bili protokolirani (*Dopolnila k seznamu*, 1923, str. 31).

¹⁵ *Seznam*, 1925, str. 56.

¹⁶ *Seznam*, 1922, str. 18.

¹⁷ Lorenčič in Princič, *Slovenska industrija*, str. 386. Proizvodnja nekaterih drugih za prehrano in industrijsko predelavo pomembnejših živilskih produktov je bila v znatni meri osredotočena v Ljubljani in Mariboru.

¹⁸ <https://www.zito.si/sl/znamka/sumi> (16. 9. 2021).

¹⁹ Badjura, *Jugoslovenske Alpe*, str. 477.

²⁰ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini*, str. 23. Za škrlatinko in davico, nalezljivima otroškima boleznima, so predhodno umrli kar štirje Josipovi starejši bratje (prav tam, str. 21).

²¹ Gluho-nemnica v Gorici je bila ustanovljena leta 1840, v Ljubljani pa leta 1900. Pouk v obeh je potekal v slovenskem jeziku (Dobaja, Gluho-nemnica, str. 74–90).

²² Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini*, str. 92.

²³ Prav tam, str. 93.

²⁴ Slaščičarna Ane Petriček je bila na Glavnem trgu v hiši št. 1 v Celju. Njena slaščičarska obrt se omenja leta 1920 in 1922.



Josip Rajšter v Parizu leta 1911 (hrani Muzej Velenje).

izučil slaščičarske obrti in opravil pomočniški izpit: »Napravil je samostojno impozantno torto s skoro pol metra visokim nastavkom v obliki grajskega stolpa s stebriči in stolpiči, z balkoni in 'erkerji' (vse iz žganega sladkorja in čokolade).« Nekaj časa je Josip še služboval pri Petričku v Celju, nato v pekariji pri Plevčaku²⁵ v Šoštanju, po letu 1910 pa se je odpravil na prakso v Pariz in Zürich.²⁶

Leta 1914 se je Josip Rajšter poročil z Liziko Steblovnik, hčerjo posestnika iz Šmartnega ob Paki, ki je tisti čas pomagala v njegovi takrat še skromni, lepo razvijajoči se pekarni in slaščičarni.²⁷ Zakonca sta najprej stanovala v Šoštanju v hišici, ki so ji rekli »Maria

am See«,²⁸ nasproti Hotela Avstrija na drugi strani železniške proge. Hišico je kupil Josipov oče Franc Rajšter in jo namenil kot stavbno parcelo sinu za njegovo podjetje.²⁹ Na lokaciji so pripravili načrte za veliko stavbo in nove delavnice; okrog hiše so že zabijali ogromne pilote na poplavno ogroženem območju, ko se je začela prva svetovna vojna in ustavila delo.³⁰

Leta 1918 sta zakonca Rajšter bivala na Glavnem trgu v Šoštanju: »Tovarna kanditov je v polnem razmahu, delavnice širijo, ker so prispeli stroji z Dunaja.«³¹ Josipov oče je sinu pomagal, da je kupil hišo na Glavnem trgu³² ter tam dozidal veliko tovarno bonbonov in čokolade ter parno pekarno.³³ Hiša je del niza stavb, ki se začne z nekdanjo upravno stavbo usnjarne na levem bregu Pake.

Leta 1926 je v istih prostorih že deloval slaščičar Ivan Rebeuschegg, Ana Petriček pa naj bi svojo dejavnost preselila v Ljubljano. Povzeto po Kadilnik, *Sladoled in slaščičarji*, str. 108.

²⁵ O peku Plevčaku v Šoštanju gl. Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini*, str. 58 in 59.

²⁶ Prav tam, str. 93.

²⁷ Prav tam, str. 120.

²⁸ Prav tam, str. 120.

²⁹ Prav tam, str. 104.

³⁰ Prav tam, str. 120.

³¹ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini*, str. 136.

³² Prav tam, str. 146.

³³ Prav tam.



Josip Rajšter je nekaj časa odraščal v eni najmarkantnejših stavb v Šoštanju, ki jo je zgradil njegov oče Franc Rajšter. Družina se je vselila leta 1896.³⁴ Stavba je bila hotel in »trdnjava slovenstva v narodnostno ogroženem«³⁵ Šoštanju. Tu so imeli sedež Šaleška čitalnica, šoštanjski sokoli, podružnica Družbe sv. Cirila in Metoda ter druga slovenska društva. Hotel Avstrija je bil kasneje preimenovan v Hotel Jugoslavija. Danes se imenuje Kajuhov dom (rojstna hiša pesnika Karla Destovnika – Kajuha) in je od leta 2020 v lasti Občine Šoštanj (izvirnik stare razglednice hrani Zvone A. Čebul; foto: Aleksander Kavčnik, april 2021).

³⁴ Prav tam, str. 27.

³⁵ Prav tam, str. 57.



Hišica »Maria am See« tik ob železniški progi je takšno ime dobila zato, ker je bila večkrat poplavljena.³⁶ V njej sta mladoporočenca Rajšter sprva stanovala in tam imela prodajalnico peciva oziroma slaščičarno. Na lokaciji sta nameravala vzpostaviti sodobno tovarniško proizvodnjo. Dejavnost sta nadaljevala na Glavnem trgu (fotografijo, izdano kot razglednico leta 1912, hrani Zvone A. Čebul).



Leta 1918 je Josip Rajšter v Šoštanju deloval kot trgovec (nem. Kaufmann) oziroma proizvajalec slaščic (nem. Zuckerwarenerzeuger) (dokumente z odtisi stampilk in žigov hrani Frank Špiler). Oglas za milo je eden številnih, objavljenih v dnevniku Jugoslavija leta 1919.³⁷

³⁶ Prav tam, str. 24 in 25.

³⁷ Jugoslavija 2, 1919, št. 109, str. 6.



Kavarna in tovarna Josipa Rajšterja na Glavnem trgu (izvirnik hrani Muzej Velenje). V prejšnji hiši na tej lokaciji je živel družina Valenci;³⁸ leta 1734 je tam izbruhnil požar, v katerem sta zgorela trg in dvorec Amtshaus. Danes ima stavba na prenovljenem Glavnem trgu hišno številko 6 (foto: V. M., september 2021).

Slaščičarno in pekarno z mešanim blagom ter kavarno je vodila žena Lizika, Josip je vodil delo v tovarni, pekarni in slaščičarni.³⁹ V tovarni naj bi bilo

zaposlenih več kot sto delavcev.⁴⁰ Iz Šoštanja so pošiljali vagonске pošiljke bonbonov in čokolade.⁴¹

³⁸ Miha pl. Valenci (1728–1813) je bil zdravnik in svetovalec vladarice Marije Terezije. Za zasluge je bil plemeniten (Poles, *Stodestkrat o Šoštanju*, s. p.).

³⁹ V *Spominih na preteklo dobo* je na str. 148 zapisano: »Ker je bil Josip gluhonem, je vodil trgovske posle najprej njegov oče. Ko pa je ta umrl, je prišel prokurist, ki je izrabljaj svoj položaj in si zase koval mastne dobičke. Tako so mu npr. kasneje prišli na sled, da je izdajal ponarejene račune za sladkor, vagonске

pošiljke, ki naj bi prispele, a jih v resnici sploh ni bilo. Denar je seveda vtaknil v svoj žep. /.../ Vagonске pošiljke bonbonov in čokolade, ki so jih pošiljali kupcem v Srbijo, so ostale ne-poravnane.«

⁴⁰ Tako Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini*, str. 148, vendar je podatek vprašljiv. Za primerjavo: Ljubljanska tovarna bonbonov in peciva Josip Sumi, nasl. D. in E. Hribar, takrat najpomembnejša v stroki, je leta 1940 zaposlovala 67 delavcev (Lorenčič in Princič, *Slovenska industrija*, str. 386).

⁴¹ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini*, str. 148.

Naznanilo.

Si dovoljujem naznaniti, da je prva jugoslov. tvornica
čokolade, kandit in slaščic, J. Rajšter, Šoštanj
ustanovila v svojih lokalih glavno zalogo za Maribor, okolice
in Prekmurje ter se tem potom vsem trgovcem in prekupcem
toplo priporočam

Vinko Hmelak, Maribor Slomškov trg, trg št. 4
(pri stolni cerkvi).
Zahtevajte posebne cenike. 468 2-1

Vsem cenjenim odjemalcem vošči

veselo novo leto

JOS. RAJŠTER & drug, Šoštanj - Celje
tovarna slaščic in bombonov
glavna zaloga Ljubljana, Gosposvetska cesta št. 7.

Bonbone
kandite in slaščice vseh vrst
naročajte le pri domači slovenski tvornici

Jos. Rajšter, Šoštanj

Prvovrstno blago, kakor: kolači, keksi, biškoti, fondant,
ilkerni in čokoladni bonboni, okraski za božično dre-
vesce, prvovrstno čajno pecivo, parklji, Miklavži ter
barvano medeno blago. — — Postrežba promptna.

Naročajte naravnost v tvornici ali pa v njenih zalogah:

LJUBLJANA: Pöschl Albert, Gosposvetska cesta št. 7.
CELJE: Debenjak Rozalija, Kralja Petra cesta št. 15.
MARIBOR: Hmelak Vinko, Slomškov trg št. 6. 81, 2-1

Naročila za Božič se sprejemajo samo do 15. okt. Vzorčne pošiljke stanejo
300 K. Zahtevajte cenike! V vseh zalogah se prodaja le po tovarniških cenah.

Rajšterjevi proizvajajo so bili neposredno na razpolago v Ljubljani, Celju in Mariboru: v Ljubljani pri Albertu Pöschlu na Gosposvetski cesti 7, v Celju pri Rozaliji Debenjak na Kralja Petra cesti 15 in v Mariboru pri Vinku Hmelaku na Slomškovem trgu 6.⁴²

Letna proizvodnja je znašala do 60 vagonov. Poleg dostave v Sloveniji so največ izdelkov pošiljali v Banat, Bosno in Dalmacijo.⁴³

Ob nabavi novih strojev in dograditvi novega trakta tovarne naj bi se Josip Rajšter »zadolžil pri Slovenski banki, v katere upravnem odboru je bil Šumi – Hribar, lastnik velike konkurenčne tovarne. Izrabil naj bi situacijo in 'sforsiral', da so Rajšterjeve postavili

Pozor! 2350 Pozor!

TRGOVCI,

ki želijo v najkrajšem času dobiti različne kandite ali fondant-bonbone naj pošljejo sladkor tvornici čokolade, bonbonov in slaščic,

Jos. Rajšter v Šoštanju.

V predelavo se sprejme od najmanjše do največje množine sladkorja. Za predelavo se računi skrajno ugodno ceno. Izdelki so prvovrstni s prav finim aroma in okusom po želji, kakor: maline, limone, sadje, jačalice, drops, medeni, mandeljni itd.

Kupi se vsako množino orehov.

Istotam se sprejme tudi

knjigovodjo,

prva moč. Prošnje naj se opremijo s spricvali. Plača po dogovoru.

Srečno novo leto
vošči
vsem cenjenim odjemalcem

Jos. Rajšter, Šoštanj - Celje
tovarna kandit in slaščic. 2232

V dnevnem časopisju⁴⁴ je podjetje v Šoštanju objavljalo številne oglase za prodajo izdelkov, zaposlitve ter najem lokala.

na cesto.⁴⁵ Iz Šoštanja so Rajšterjevi spomladi 1925 odšli v Celje, nato v Kočevje in Ljubljano.⁴⁶

⁴² Številni oglasi v dnevnem časopisju, prim. *Trgovski list*, 11. 9. 1920, št. 6, str. 8, in *Tabor*, 8. 9. 1920, št. 11, str. 4.

⁴³ Tako je navedeno v predstavitvi podjetja na Ljubljanskem velikem sejmu 1922, v prilogi dnevnika *Jutro*, leto III, 1922, št. 21, s. p., »Ljubljanski veliki sejem 1922«.

⁴⁴ Prim. za leto 1918 in 1919: *Slovenec*, *Slovenski narod*, *Jugoslavija*; za leto 1920: *Trgovski list*, glasilo *Naprej*, dnevnika *Jugoslavija* in *Slovenec*; za leto 1921: *Jutro*, *Slovenski narod*, glasilo *Naprej*; 1922: *Jutro*, *Jugoslavija*, *Slovenski narod*, *Slovenec*; 1923: *Jutro*; 1924: *Narodni dnevnik*, *Slovenski narod*.

⁴⁵ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini*, str. 148.

⁴⁶ Prav tam, str. 148.

Cenjenim obiskovalcem Celja! Kadar posetite Celje, obiščite slovensko slaščičarno RAJŠTER & DRUG KOCENOVA ULICA ŠT. 2 (Palača Jadranske banke). En gros! En detail!	Naznanilo! Cenjene gg. trgovce obveščam, da otvorim v Celju, Kocenova ulica št. 2 (Palača Jadranske banke) lastno zalogo kandit, slaščic in čokoladnih izdelkov Ustregel bodem s solidno ceno ter se pri- poročam za obilen obisk Jos. Rajšter, 3—1 tovarna kandit in slaščic, ŠOŠTANJ.
---	---

Nova slaščičarna šoštanskega podjetja v Celju v oglasih dnevnega časopisja v začetku leta 1924.⁴⁷

Pecivo, vloženo sadje, čokolade, sladoled, karto- naže za bonbone	„JORA“ slaščičarna CELJE, Dečkov trg 6 En gros — En detail	Nastavki, torte, desert, fini bon- boni, gelee in kreme itd.
<i>Lastna izdelovalnica kandit, čokoladnih bonbonov in slaščic</i>		

Zolt sportler ang.

„JORA“
tovarna kandit in slaščic
družba z o. z.
CELJE

Glava dopisnega papirja slaščičarne Jora v Celju ter žig Jora, tovarne kandit in slaščic, družba z. o. u. Celje, z žigom in podpisom Josipa Rajšterja iz leta 1925 (izvirnik hrani Frank Špiler).

⁴⁷ Oglaš v časopisu *Nova doba*, leto VI, 1924, št. 22 in 25, str. 4.



Prednatisnjeni obrazec Tovarne čokolade, bonbonov in slaščic Šoštanj, Josip Rajšter & Comp, Celje na obrazcu z dne 2. 10. 1925 (izvirnik brani Frank Špiler).



S svojo dejavnostjo je bil Josip Rajšter med začetniki bogate tradicije slaščičarstva v Šoštanju. Ob 110. obletnici mesta Šoštanj in v spomin na nekdanko tovarno v mestu je Občina Šoštanj kot protokolarno darilo pripravila »Rajšterjeve čokoladne kroglice« (foto: Barbara Drev).

V Celju je bila v začetku leta 1924 v okviru šoštanske tovarne odprta nova slovenska slaščičarna v Kocenovi ulici št. 2, v palači Jadranske banke.⁴⁸ Leta 1925 se že pojavlja proizvodnja pod novo firmo Jora (najverjetneje akronim iz začetnih zlogov imena in priimka Josipa Rajšterja). To je bila slaščičarna na Dečkovem trgu 8 oziroma tovarna, kjer so na debelo in drobno izdelovali kandite, čokoladne bonbone in slaščice, pecivo, vloženo sadje, sladoled, torte itd.⁴⁹

Josipa Rajšterja kot »slaščičarja v Celju« zasledimo še leta 1928, ko ga je Slaščičarska in medicarska obrtna zadruga poleg treh drugih slaščičarjev predlagala za izdajo dovoljenja za prodajo sladoleda po ulicah.⁵⁰

Iz oglasov v časopisu je še razvidno, da je Josip Rajšter, tokrat »iz Celja«, leta 1926 odprl novo slaščičarno v Trbovljah.⁵¹ Leta 1928 je oglaševal slaščičarno v Gaberjah v Celju,⁵² leta 1931 pa je deloval v Kočevju.⁵³

Leta 1937, ko se je družina preselila v Ljubljano, je Josip umrl, deset let za njim še njegova žena Lizi-ka.⁵⁴ Pokopana sta na ljubljanskih Žalah.⁵⁵

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Muzej Velenje

Zbirka fotografij

SI ZAC – Zgodovinski arhiv Celje

ZAC 610, Okrožno trgovsko sodišče Celje, register A II

ZASEBNE ZBIRKE

Zasebna zbirka Zvoneta A. Čebula iz Šoštanja.

Zasebna zbirka Franka Špilerja iz Velenja.

URADNI LISTI

Uradni list deželne vlade za Slovenijo, letnik I, št. 176, 12. 12. 1919, str. 655.

Uradni list deželne vlade za Slovenijo, letnik II, št. 53, 3. 5. 1920, str. 240.

Uradni list Narodne vlade SHS, letnik VI, št. 107, 22. 11. 1924, str. 664.

ČASOPISI

Ilustrirani Slovenec, 1931.

Jugoslavija, 1919.

Jutro, 1922, 1931.

Naprej, 1926.

Narodni dnevnik, 1924.

Nova doba, 1924, 1928.

Slovenec, 1926.

Tabor, 1920.

Trgovski list, 1920.

LITERATURA

Badjura, Rudolf: *Jugoslovenske Alpe: lečilišta, letovišta, kupatila, prirodne znamenitosti, izleti, alpske ture. 1. deo: Slovenija. Praktični vodič*. Ljubljana: Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg, 1922.

Dobaja, Dunja: Gluhonemnica v Ljubljani v prizadevanjih za razširitev zavoda v obdobju med obema vojnima. *Prispevki za novejšo zgodovino* 57, 2017, št. 2, str. 74–90.

Dopolnila k seznamu industrijskih in večjih obrtnih podjetij v okraju Trgovske in obrtniške zbornice v Ljubljani. Ljubljana: Trgovska in obrtniška zbornica v Ljubljani, 1923.

Kadilnik, Tomo: *Sladoled in slaščičarji. Družbeni in kulturni značaj sladoleda ter njegov prihod v Celje*. Celje: Jezikovno društvo barve jezika, 2008.

Lakatoš, Joso: *Industrija Slovenije*. Zagreb: Jugoslovanski Lloyd, 1922.

Lorenčič, Aleksander in Prinčič, Jože: *Slovenska industrija od nastanka do danes*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2018.

Oficijelni katalog, 2. – 11. septembra 1922. Ljubljana: Izdal urad ljubljanskega velikega sejma Ljubljana, 1922. Dostopno na: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-YBCR0WWE/28ca5fd5-f508-46a0-a8df-af5abbdcc12d/PDF>.

Poles, Rok: *Stodesetkrat o Šoštanju v enem odstavku. Ob 110. obletnici pridobitve mestnih pravic Šoštanja*. Šoštanj: Občina Šoštanj, 2020.

Poles, Špela: O tovarni čokolade, bonbonov in slaščic v Šoštanju. *List* 25, 2021, št. 6, str. 10, 11.

Rajšter Zalar, Zalka in Rajšter Ambrožič, Jelica: *Spomini na preteklo dobo* (ur. Damijan Kljajič). Velenje: Muzej Velenje, 2016.

Seznam industrijskih in večjih obrtnih podjetij v okraju Trgovske in obrtniške zbornice v Ljubljani. Ljubljana: Trgovska in obrtniška zbornica v Ljubljani, 1922.

Seznam industrijskih in večjih obrtnih podjetij v okraju Zbornice za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani

⁴⁸ Prim. naznanilo v *Narodnem dnevniku*, leto I, 1924, št. 47, str. 4.

⁴⁹ Dopisna glava na dopisu z oktobra 1925. Izvirnik listine hrani Frank Špiler.

⁵⁰ Kadilnik, *Sladoled in slaščičarji*, str. 89 in 95.

⁵¹ Naznanilo nove slaščičarne v hiši, kjer je bila nekdanja lekarna, v *Slovenec*, leto LIV, št. 160, str. 6. Voščilo Slaščičarne Rajšter na naslovu Loke 252 v Trbovljah, v glasilu *Naprej*, leto X, 1926, št. 47, s. p.

⁵² Oglas v časopisu *Nova doba*, leto X, 1928, št. 15, str. 4.

⁵³ Oglas za slaščičarja vajenca v *Jutro*, leto XII, 1931, št. 107, str. 20.

⁵⁴ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini*, str. 149.

⁵⁵ <https://grobovi.zale.si/sl/Home/Preview?Names=raj%C5%A1ter&OnlyFamus=False&Page=1&IsComplex=False&UID=fce2b1f3-c5d6-48d5-b080-7da270fbc2be> (23. 9. 2021).

1925. Ljubljana: Zbornica za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani, 1925.

Slovar slovenskega knjižnega jezika. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 1998.

SPLETNI VIRI

Žale

<https://grobovi.zale.si/sl/Home/Preview?Names=raj%C5%A1ter&OnlyFamus=False&Page=1&IsComplex=False&UIId=fc2b1f3-c5d6-48d5-b080-7da270fbc2be>

Žito

<https://www.zito.si/sl/znamka/sumi>



S U M M A R Y

A wagon-and-a-half monthly load of hard candy and confections. Reflections on Rajšter's chocolate, candy, and confections factory in Šoštanj

Šoštanj, among other things, also has a time-honoured reputation of a town “with a sweet tooth.” Since the mid-twentieth century and to date, there is a long list of famous confectioners, confection-

eries, and confections that made Šoštanj a popular destination among people from elsewhere, especially from Velenje and places in the Savinja Valley. What is less known and almost forgotten is that Šoštanj also boasted a chocolate, candy, and confections factory in the 1920s which distributed its products by railway across Slovenia and to other parts of the kingdom. The factory was founded and led by Josip Rajšter (1887–1937), the son of a Šoštanj-native entrepreneur, nationally conscious mayor, and honorary townsman Franc Rajšter (1852–1922).

Fully named *Josip Rajšter, Tvojnica čokolade, bonbonov in slaščic, Šoštanj*, the factory was officially registered in 1919 after it already commenced its operations in 1912. It produced a wide assortment of candy and confections: cakes, biscuits, cookies, tea cakes, and gingerbread. In 1922, Rajšter's factory was one the three chocolate factories and one of the three candy manufacturers in the area under the jurisdiction of the Chamber of Trade and Industry in Ljubljana. In 1923, it was also registered as one of the six major producers of pastry and biscuits, respectively.

At its pinnacle, the factory reportedly employed over a hundred of workers. However, after purchasing new machinery and building a new factory tract, Josip Rajšter incurred a huge debt, which led to the initiation of debt settlement proceedings in 1924 and to the end of production. In 1925, the family left Šoštanj. Although the town's confectionery industry continued to develop, diversify, and uphold its reputation, it never attained production on a large scale again. Josip Rajšter can therefore be considered one of the pioneers of Šoštanj's rich confectionery tradition.



ISSN 0023-4923 (tiskana izdaja)
ISSN 2670-6865 (spletna izdaja)